

В і д з и в

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Поясок Тамари Борисівни про дисертацію Омеляненко Вікторії
Володимирівни на тему: *«Формування професійно-етичної
компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі
фахової підготовки»*

Подана для аналізу дисертація знаходить витoki своєї актуальності, виходячи з потреби суспільства у сучасному юристові, який прагне до безперервного професійного вдосконалення та спроможний на інноваційних засадах підносити якість фахової юридичної діяльності й прогнозувати її результати. Підтвердженням цієї думки є нові вимоги до організації юридичної діяльності, які зумовлюють потребу формування професійної компетентності правознавця, яка передбачає відповідний до суспільних вимог рівень науково-предметної, методичної, інформаційної, комунікативної, психологічної готовності фахівців до виконання їхніх службових обов'язків, наявність у них здатності до нестандартного вирішення виробничих завдань, самовдосконалення, самоосвіти, постійного особистісного та професійного саморозвитку, соціальної та професійної мобільності, професійно-етичної компетентності.

Досвід професійної освіти, що існує в міжнародній юридичній спільноті, нині викликає зацікавлення у вітчизняних освітян. Особливі позиції посідають проблеми формування нових якостей і компетентностей правознавців, яких сучасний молодий юрист потребує для активної особистісної реалізації на ринку праці. Концептуальні положення державних нормативно-правових та освітянських документів передбачають неперервну професійну підготовку фахівців у галузі правознавства на засадах міжнародних професійних стандартів.

З огляду на це дисертація В. В. Омеляненко є актуальним, доцільним і своєчасним науковим дослідженням, оскільки, з одного боку, вона торкається проблеми підготовки до професійної діяльності майбутніх юристів, яка є константно актуальною через те, що змінюються умови, у яких юридична діяльність здійснюється, а відповідно й вимоги, котрі висуваються до визначення її змістової та організаційної складових. Іншим важливим аспектом, що доводить доцільність звернення до проблеми дослідження саме у представленому трактуванні, є вивчення можливостей формування професійно-етичної компетентності у процесі професійної підготовки правознавця.

Дисертантка аргументовано та переконливо здійснила теоретичні узагальнення й запропонувала власний науково виважений підхід до розв'язання проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства.

Слід відмітити чіткість обґрунтування дисертанткою доцільності

дослідження на ґрунті виявлення суперечностей, які потребують розв'язання, а саме між: суттєвим зростанням вимог щодо якості освіти майбутніх правників відповідно до міжнародних стандартів і традиційною спрямованістю їхньої професійної підготовки; соціальним замовленням нового українського суспільства й держави на формування висококваліфікованих правознавців, здатних до швидкого орієнтування в динамічному правовому полі на етичних засадах, та браком досліджень, у яких розкрито механізми внесення кардинальних змін в існуючу практику професійної підготовки майбутніх фахівців з юридичною освітою; існуванням потужного педагогічного потенціалу етично орієнтованої освіти та відсутністю розробленої й експериментально перевіреної цілісної системи заходів, що забезпечуватимуть реалізацію духовно-моральних принципів та норм у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з правознавства.

У вступі чітко окреслюється методологічний апарат дослідження, наведено чітко сформульовані положення щодо визначення об'єкта, предмета, мети та завдань. Вони є узгодженими між собою на засадах ієрархічно обумовленого підпорядкування та відбиття необхідних взаємозалежних зв'язків.

У першому розділі дисертанткою висвітлено проблему реалізації компетентнісного підходу в юридичній освіті; проаналізовано базові поняття дослідження; визначено й охарактеризовано компонентну структуру формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства.

Пані Омеляненко акцентовано увагу на проблемних моментах формування професійно-етичної компетентності майбутніх правознавців та схарактеризовано особливості формування їх професійно-етичної компетентності у контексті стандартизації. Як позитив слід відмітити ключовий посил у роботі стосовно того, що професійно-етична компетентність представлена як динамічне, розвивальне утворення, що інтегрує сукупність стійких знань, практичних умінь, морально-етичних якостей, ціннісних орієнтацій, наявність актуалізованої здатності приймати раціональні рішення, надаючи правові послуги, відповідно до чинного законодавства й нести соціально-моральну відповідальність за їх реалізацію на рівні тріади: «правник – суспільство – етика».

Дисертанткою на засадах положень та ідей компетентнісного, інноваційного, системного та особистісно зорієнтованого наукових підходів охарактеризовано ММТ у контексті сучасного освітнього процесу та здійснено ґрунтовний аналіз базових педагогічних категорій на рівні дефініцій, сформульовано визначення таких дефініцій як «компетентність» (с. 42), «професійна компетентність» (с. 45), «професійна компетентність правознавця» (с. 52), «професійна компетентність майбутніх бакалаврів з правознавства» (с. 53), «професійно-етична компетентність майбутніх бакалаврів з правознавства» (с. 57).

Пані Омеляненко представлено авторську позицію щодо необхідності формування правника-професіонала третього століття якісно нового типу: слідування етичним правилам професії, соціально-моральна особистісна відповідальність за наслідки власних рішень і дій, служіння суспільним інтересам, адже нові вимоги сьогодення зобов'язують юриста не лише знати законодавство, а й бути носієм гуманістичних цінностей, морально-етичних якостей, утверджуючи ідеали гідності, честі, добра, порядку й справедливості (с. 61).

Вікторія Володимирівна акцентує увагу на тому, що значний потенціал у вирішенні головних завдань професійної підготовки майбутніх бакалаврів з правознавства належить саме категоріям етики: морально-духовній культурі, моральній свідомості та самосвідомості, обов'язку, відповідальності, справедливості, честі і гідності, совісті, моральній діяльності, культурі спілкування та ін. (с. 67).

На наш погляд, на особливу увагу заслуговує розроблена пані Вікторією авторська система професійно значущих якостей майбутніх бакалаврів з правознавства, зокрема: фахові, організаційно-комунікаційні, морально-етичні, емоційно-вольові (с. 80), а також компонентна структура професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства, що включає мотиваційний, особистісний, операційно-діяльнісний та оцінно-рефлексивний компоненти, кожний із яких характеризується певним змістом (рис. 1.1 с. 89).

Звертаючись до змісту другого розділу, маємо наголосити, що саме у ньому представлено найцінніший теоретичний доробок щодо вивчення досліджуваної проблеми, яким і доводиться наукова новизна опонованої роботи, а саме: подано авторську концепцію формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки, а також запропоновано модель реалізації цього процесу, відповідно до якої його представлено єдністю мети, наукових підходів, принципів, компонентної структури, критеріїв, очікуваних результатів (рис. 2.1 с. 136).

Запропонована дослідницею модель побудована в контексті реформування освіти України на засадах міжнародних професійних стандартів для професій у галузі «Право», ґрунтована на комплексі актуальних підходів (компетентнісний, системний, культурологічний, особистісно центрований, аксіологічний, гуманістично-екзистенційний та рефлексивний). Змістовим ядром запропонованої моделі є сукупність організаційно-педагогічних умов, зокрема: розвиток емоційно-ціннісної сфери майбутніх бакалаврів з правознавства через інтеріоризацію морально-етичних цінностей юридичної професії; створення етично орієнтованого середовища, спрямованого на успішне розв'язання професійних ситуацій і завдань з високою продуктивністю на засадах морального кодексу поведінки правника; педагогізація професійної підготовки здобувачів правової освіти шляхом ампліфікації взаємопов'язаних дисциплін навчального плану морально-етичним змістом

на підставі застосування креативно-рефлексивних методів та форм викладання; набуття й збагачення морально-духовного досвіду майбутніх фахівців з юридичною освітою через актуалізацію розвивальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці.

Пропонована модель відображує багатовимірний цілісний педагогічний процес, є засобом формалізації відносин, дій, зв'язків між об'єктами, які втілюють основні істотні властивості системи з метою більш глибокого їх усвідомлення, можливості коригування результату в залежності від поставлених цілей і завдань. Водночас, ця модель спрямована на вдосконалення змісту, форм, методів і засобів організації процесу підготовки, репрезентує суттєві структурно-функціональні зв'язки об'єкта педагогічного дослідження.

Реалізація авторської моделі уможливила експериментальну перевірку ефективності організаційно-педагогічних умов формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки. На особливу увагу заслуговує детальний опис процесу і науково-методичного забезпечення імплементації організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх юристів засобами іноземної мови (п. 3.2).

На наш погляд, важливо, що під час розробки і впровадження моделі дисертанткою було враховано контекст реформування вищої освіти України, передусім вищої юридичної освіти, відповідно до "Дорожньої карти реформ" України, так і спрямованість на запровадження світових стандартів у правничій освіті та регулюванні правничих професій.

На підставі визначення сутності та структури базового поняття «професійно-етична компетентність майбутніх бакалаврів з правознавства», вивчення проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації та виокремлення особливостей її формування, пов'язаних з глобалізаційними процесами, пані Омеляненко були визначені критерії (ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-інструментальний та оцінювально-результативний), показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх правознавців. Позитивним є те, що при їх визначенні, зважаючи на вимоги до повноти критеріїв, автором було враховано їх інтегральний характер: вони здатні визначити ступінь досягнення загальної мети й охоплюють усі важливі аспекти проблеми. Дисертанткою ґрунтовно описано показники та рівні професійної компетентності майбутніх юристів (високий, достатній, середній, низький).

Третій розділ роботи присвячено опису експериментальної апробації ефективності виокремлених автором організаційно-педагогічних умов формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки та представленню узагальнених на аналітичному рівні результатів проведеного педагогічного експерименту.

В експериментальній групі навчальна діяльність майбутніх юристів відбувалася з огляду на виокремлені організаційно-педагогічні умови, згідно з розробленою структурно-функціональною моделлю. Рівень сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх правознавців оцінювався відповідно до компонентної структури професійної компетентності майбутнього юриста за визначеними критеріями, їхніми показниками й рівнями.

В експериментальному дослідженні пані Вікторією було визначено ступінь впливовості запропонованих організаційно-педагогічних умов на формування професійно-етичної компетентності майбутніх правознавців.

Аналіз динаміки рівня сформованості зазначеної компетентності за результатами експериментальної роботи надав дисертантці підстави стверджувати про ефективність імплементації запропонованих організаційно-педагогічних умов формування професійно-етичної компетентності майбутніх правознавців та навчально-методичного забезпечення їх упровадження, позитивну динаміку в досягненні означених рівнів професійної компетентності майбутніх юристів в експериментальній групі після впровадження запропонованих організаційно-педагогічних умов.

На ґрунті порівняння отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу пані Омеляненко доведено, що запропоновані автором організаційно-педагогічні умови ефективні і можуть бути визнані в якості теоретико-методичних засад формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки.

Отже, маємо достатні та верифіковані підстави стверджувати, що опонована робота має всі необхідні ознаки наявності в ній наукової новизни, оскільки автором пропонуються цінні для теорії і методики професійної освіти положення, доведені на теоретичному та емпіричному рівнях.

Наявність розроблених методичних рекомендацій щодо імплементації запропонованих автором організаційно-педагогічних умов, а також підготовлене науково-методичне та навчально-методичне забезпечення є суттєвими ознаками практичної цінності здійсненого науково-практичного пошуку. Представлені науково-методичні матеріали *Додатків* також суттєво підвищують практичну цінність результатів дослідження. Особливу увагу на себе звертають діагностичні матеріали, у які закладено можливість здійснення якісної та кількісної оцінки результатів дослідження.

Висновки й рекомендації, здобуті у процесі роботи, досить ґрунтовно викладено авторкою у фахових виданнях, методичних рекомендаціях та матеріалах конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів. Обсяг і зміст надрукованих праць (загальна кількість – 15) свідчить про тривалу й послідовну роботу дисертантки над проблемою.

Автореферат цілісно відображує зміст дисертації.

Основні теоретичні засади та висновки дисертаційної роботи слугуватимуть для подальшого вивчення науковцями проблеми професійної підготовки майбутніх юристів.

Водночас, вважаємо за доцільне визначити певні дискусійні положення та висловити окремі зауваження.

1. Виходячи із сучасних тенденцій професійної підготовки майбутніх бакалаврів з права у контексті євроінтеграційних процесів, доцільним було б приділити увагу історико-педагогічній генезі вищої юридичної освіти.

2. В п. 1.2 дисертантка розглядає зарубіжний досвід формування професійно-етичної компетентності майбутніх правників у процесі фахової підготовки. Слід зазначити, що робота значно виграла б, якщо був би зроблений компаративний аналіз змісту навчальних планів, програм і дисциплін щодо досліджуваного феномена і визначено, що саме використано з цього досвіду під час реалізації педагогічного експерименту.

3. Позитивно оцінюючи напрацювання авторки щодо характеристики компонентів (мотиваційний, особистісний, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний) професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства, висловлюємо побажання про доцільність доповнення їх переліку духовно-моральним компонентом, адже тема дисертації безпосередньої пов'язана з цим аспектом досліджуваного феномену.

4. Подані в п. 3.1 дисертації результати констатувального етапу педагогічного експерименту було б логічно розмістити у розділі 1, і вже, на основі визначеного існуючого стану сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці, окреслити позиції авторської концепції та моделі досліджуваного процесу.

5. Позитивного схвалення заслуговують визначені й науково обґрунтовані організаційно-педагогічні умови формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства. На нашу думку, доцільним було б більш ґрунтовне висвітлення в тексті дисертації вихідних положень, що дозволили автору теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови.

6. У текстовій частині роботи інколи домінують такі конструкти, як «проведено», «використано», «застосовано», «створено», при цьому не дається якісний аналіз результатів розвитку досліджуваного феномену. Не знайшли відображення і виявлені дослідницею особистісні ставлення та почуття студентів спеціальності 081 Право в процесі експериментальної роботи.

7. На наш погляд, в роботі варто було б більше уваги приділити особливостям реалізації авторського спецкурсу «Професійно-етична компетентність фахівця-правника», визначивши його специфіку та переваги.

Разом з тим, вказані зауваження не є принциповими й не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження. Робота,

автореферат, авторські статті виконані на достатньому науково-теоретичному та методичному рівні, містять різноплановий і ретельно опрацьований новий матеріал, аналіз якого дає підстави дійти наступного висновку: дисертація на тему «Формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки» за науковим рівнем і новизною поставлених завдань, обґрунтованістю основних положень, практичним значенням отриманих результатів відповідає пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з урахуванням змін від 19 серпня 2015 № 656), а її автор Омеляненко Вікторія Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету права, гуманітарних
і соціальних наук Кременчуцького
національного університету
імені Михайла Остроградського

Т. Б. Поясок

